
Kyrkomötet Tillsyns- och uppdragsutskottets betänkande 2015:4

Vissa frågor om kyrkliga handlingar, m.m.

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas två motioner av betydelse för de kyrkliga handlingarna, främst vigseln. I motion 2015:20 föreslås att kyrkostyrelsen ska få i uppdrag att utfärda bestämmelser som säkerställer att ingen diskrimineras i samband med kyrkliga handlingar. Utskottet konstaterar att det måste anges särskilt i kyrkoordningen om kyrkostyrelsen ska ges rätt att utfärda närmare bestämmelser på ett visst område. Mot den bakgrunden föreslås att motionen ska avslås.

I motion 2015:88 föreslås dels att ”den samvetsklausul som idag finns för dem som inte vill viga samkönade par” ska tas bort, dels att kyrkostyrelsen ska få i uppdrag att göra vigselplikten till en del i antagningskriterierna till prästkandidat och vigning. Utskottet menar, med stöd av ett yttrande av Läronämnden, att det inte finns någon samvetsklausul av det slag som anges i motionen. Vidare framhåller utskottet att när beslutet fattades om vigsel för par av samma kön underströks att det finns och ska få finnas olika syn på äktenskapet i kyrkan och att en präst ska kunna avstå från att viga par av samma kön. Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motion 2015:88 ska avslås.

Till betänkandet finns en reservation och två särskilda meningar.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2015:20.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2015:88, punkt 1.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2015:88, punkt 2.

Motionernas förslag

Motion 2015:20 av Olle Burell m.fl., Säkerställ att ingen diskriminering sker i samband med kyrkliga handlingar

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att utfärda bestämmelser som säkerställer att ingen diskrimineras i samband med kyrkliga handlingar.

Motion 2015:88 av Anna Ekström m.fl., Ta bort samvetsklausulen för nyvigda präster

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i antagning av prästkandidater och vigningar av präster ta bort den samvetsklausul som idag finns för dem som inte vill viga samkönade par.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att göra vigselplikten till en del i antagningskriterierna till prästkandidat och vigning.

Yttrande från Läronämnden

Läronämnden har yttrat sig över motion 2015:88 i Ln 2015:12y, *bilaga 1*.

Bakgrund

Kyrkomötets beslut om vigsel för personer av samma kön

2009 års kyrkomöte beslutade om sådana ändringar i kyrkoordningen och i anvisningarna i kyrkohandbokens ordning för vigselgudstjänst att par av samma kön kan viga i Svenska kyrkans ordning (KsSkr 2009:6, G 2009:2, KmSkr 2009:1). I de omfattande diskussionerna före och i anslutning till detta beslut togs även frågor om diskriminering och vigselplikt upp.

Diskriminering

Ett avsnitt i kyrkostyrelsens skrivelse 2009:6 *Vigsel och äktenskap* behandlade frågor om diskriminering. Det gällde primärt frågor om en vigselförrättare som vägrar att viga ett par av samma kön gör sig skyldig till olaga diskriminering på grund av parets sexuella läggning. Kyrkostyrelsen konstaterade att diskrimineringslagen (2008:67) inte innehåller något uttryckligt förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning som täcker den verksamhet som en vigsel utgör. Styrelsen menade att en vägran att viga ett par av samma kön inte heller torde falla under straffbestämmelsen om olaga diskriminering i 16 kap. 9 § brottsbalken. Härtill angav kyrkostyrelsen att en vägran att, som företrädare för det allmänna, viga homosexuella inte heller torde vara att bedöma som diskriminering enligt EG-rätten eller någon av de internationella konventioner som Sverige har ratificerat. ”För att en vigselförrättare inom ett trossamfund ska vara skyldig att förrätta vigsel i berörda fall krävs att vigselförrättaren är förenat med vigselförrättare för enskilda vigselförrättare.”

I Gudstjänstutskottets betänkande G 2009:2 *Vigsel och äktenskap* diskuterades inte diskrimineringsfrågorna närmare. Utskottet redovisade vad kyrkostyrelsen anfört i sin skrivelse. I sina överväganden menade Gudstjänstutskottet att det går att praktiskt hantera frågor om pars rätt att bli vigda utan att personer blir kränkta. Man menade att detta visade sig genom erfarenheterna av ordningen för välsignelse över registrerat partnerskap liksom önskemål om vigsel där en av eller båda kontrahenterna är fränskild.

Vigselplikt

Frågor om en präst har vigselplikt har diskuterats under lång tid och med olika utgångspunkter och förutsättningar.

I 4 kap. 4 § i äktenskapsbalken (1987:230) i dess lydelse innan kyrka-stat-relationerna ändrades år 2000 angavs att en kvinna och en man som skulle viga inom Svenska kyrkan hade rätt att välja den präst inom kyrkan som de själva önskade och som var villig att viga dem. Vidare gällde enligt äktenskapsbalken att de hade rätt till vigsel i en församling som någon av dem tillhörde. Dessa föreskrifter i äktenskapsbalken motsvarade de ändringar som gjordes i den tidigare giftermålsbalken med i kraftträdande 1976. Tidigare gällde att en församlingspräst hade vigselplikt om en av de blivande makarna tillhörde prästens församling. Vigselplikten var omdiskuterad främst utifrån att vissa präster såg det som felaktigt att viga fränskilda. Kyrkomötet hade gjort flera framställningar till regeringen innan ändringen i giftermålsbalken kom

till stånd. Det hade förekommit ingripande från JO och åtal för tjänstefel för präster som vägrat viga fränskilda. Med ändringen i giftermålsbalken flyttades vigelskyldigheten från den enskilda prästen till Svenska kyrkan. Samtidigt som enskilda prästers vigelsplikt upphävdes utfärdade regeringen förordningen (1975:1047) om vigselförrättare i vissa fall. Där angavs att varje domkapitel skulle meddela de förordnanden för vigselförrättare som behövdes för att den rätten till vigsel inom församlingarna i stiftet skulle kunna tillgodoses.

De redovisade bestämmelserna i äktenskapsbalken liksom den nämnda förordningen upphävdes när kyrkoordningen tillkom. I kyrkoordningsskrivelsen till 1999 års kyrkomöte (CsSkr 1999:3) redogjorde Svenska kyrkans centralstyrelse för de dittills gällande statliga föreskrifterna. Rätten till vigsel i den församling som kvinnan eller mannen tillhör skulle anges i kyrkoordningen. I princip har det inte skett någon ändring av dessa bestämmelser. I 17 kap. 2 § finns övergripande bestämmelser om rätten för den som tillhör Svenska kyrkan att i sin församling bli delaktig av de kyrkliga handlingarna. I 23 kap. 1 a § sägs att den som tillhör Svenska kyrkan har rätt till vigsel i Svenska kyrkans ordning, om inte synnerliga skäl hindrar det. I kyrkoordningsskrivelsen anförde Centralstyrelsen följande om prästs vigelsplikt kopplat till att förordningen om vigselförrättare skulle upphävas.

För framtiden får det ankomma på församlingen att svara för att det finns en präst som kan förrätta vigsel för dem som har rätt till detta. Vi ser inga skäl att i kyrkoordningen införa några bestämmelser om prästs skyldighet att viga, vare sig båda, en eller ingen av de blivande makarna tillhör Svenska kyrkan. Detta är en fråga som bör hanteras av kyrkoherden utifrån uppgiften att leda församlingens verksamhet bl.a. såvitt avser gudstjänst.

Frågor kring prästers vigelsplikt aktualiserades när 2005 års kyrkomöte införde bestämmelser i kyrkoordningen om välsignelse över registrerat partnerskap och när 2009 års kyrkomöte beslutade om att par av samma kön kan vigas i Svenska kyrkans ordning.

I skrivelsen 2005:9 *Samlevnadsfrågor* finns ett avsnitt om tjänstgöringsskyldighet. Där konstaterade kyrkostyrelsen att det var naturligt att det främst var prästens tjänstgöring som hade diskuterats när det uppstått motsättningar mellan enskilda prästers uppfattning om vad som bör gälla och fastställda regler. Detta eftersom prästen har en särskild roll som ledare i gudstjänsten med ett till prästlöftena knutet ansvar för gudstjänstens innehåll och utformning. Som en utgångspunkt för sina överväganden noterade kyrkostyrelsen att allmänna arbetsrättsliga principer innebär att en anställd i regel är skyldig att fullgöra de arbetsuppgifter han eller hon blir anvisad. Beträffande den i sammanhanget aktuella frågeställningen menade styrelsen att det var angeläget att varje präst själv fick möjlighet att avgöra om han eller hon ville medverka i en välsignelse över ingånget partnerskap.

Det torde inte vara av intresse för det par som handlingen närmast gäller att den leds av en präst som inte gör det av egen vilja och övertygelse. Härtill kommer att det rör sig om ett så begränsat antal tillfällen att det inte är nödvändigt att fördela arbetet på alla församlingens präster.

Kyrkostyrelsen fattade 2006 beslut (SvKB 2006:16) om ordning för välsignelse över registrerat partnerskap. 2 § i de fortfarande gällande bestämmelserna har följande lydelse.

2 § De som har ingått registrerat partnerskap har rätt till välsignelse i den församling som någon av partnerna tillhör, om inte synnerliga skäl hindrar det.

Beslutet om rätt till välsignelsehandling fattas av kyrkoherden i den församling där handlingen begärs.

För den som anser att det strider mot hans eller hennes personliga övertygelse föreligger ingen skyldighet att medverka i genomförandet av gudstjänsten.

I kyrkostyrelsens skrivelse 2009:6 *Vigsel och äktenskap* har ett avsnitt rubriken ”Vigselskyldighet”. Där redovisas att det i 4 kap. 3 § i äktenskapsbalken sägs att en präst eller annan behörig vigsselförrättare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel. Det finns alltså ingen i lag reglerad skyldighet för vigsselförrättare inom ett trossamfund att förrätta någon vigsel. Frågan om en eventuell inomkyrklig vigselskyldighet är inte lagreglerad. På den punkten hänvisade kyrkostyrelsen till vad den anfört om tjänstgöringsskyldighet i skrivelsen 2005:9 *Samlevnadsfrågor*. Ovan har redovisats vad Gudstjänstutskottet anförde på detta område i sitt betänkande G 2009:2 *Vigsel och äktenskap*. Gudstjänstutskottet behandlade det följande året i sitt betänkande G 2010:4 *Riv upp vigselsebeslutet* med ett förslag som innebar att beslutet föregående år om möjlighet till vigsel för par av samma kön skulle rivas upp. Motionen 2010:13 avslogs. I sina kortfattade överväganden påminde Gudstjänstutskottet ”om att det, både i kyrkostyrelsens skrivelse och i kyrkomötets beslut, förra året betonades att det inom Svenska kyrkan ryms olika åsikter när det gäller äktenskapet”.

Kyrkostyrelsens bestämmelser

Kyrkomötet har i några fall delegerat till kyrkostyrelsen att utfärda närmare bestämmelser på ett visst område. Det finns vissa bestämmelser om detta i kyrkoordningen. I 10 kap. 2 § andra stycket i kyrkoordningen sägs att kyrkostyrelsen får besluta närmare bestämmelser när detta särskilt är angivet i kyrkoordningen. Vidare sägs i 2 a § i samma kapitel att ändringar i kyrkoordningen, andra bestämmelser som beslutas av kyrkomötet och bestämmelser som beslutas av kyrkostyrelsen ska meddelas i Svenska kyrkans bestämmelser. När kyrkostyrelsen på delegation från kyrkomötet beslutar om vissa närmare bestämmelser ska de alltså ingå i serien Svenska kyrkans bestämmelser (SvKB).

Villkor för prästvigning

Det finns inga direkta bestämmelser om villkor för att antas som prästkandidat. Däremot finns bestämmelser dels om vem som domkapitlet kan pröva i prästexamen och om villkor för att viga till präst. Dessa bestämmelser bör vara av betydelse även när någon ska antas som prästkandidat. I prästexamen får den prövas som har genomgått den utbildning och praktiska tjänstgöring som har fastställts av kyrkostyrelsen och som ska tjänstgöra som präst i stiftet eller inom Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, 31 kap. 6 § i kyrkoordningen. I 25 kap. 2 § finns bestämmelser för att viga till något av uppdragen i kyrkans vigningstjänst, nämligen att

- vara döpt och konfirmerad,
- tillhöra Svenska kyrkan, och
- ha förklarat sig beredd att i alla uppgifter tjänstgöra tillsammans med andra som vigts till uppdrag inom kyrkans vigningstjänst oavsett deras kön.

Diskriminering vid kyrkliga handlingar

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar avslå motion 2015:20.

I motion 2015:20 föreslås att kyrkostyrelsen ska få i uppdrag att utfärda bestämmelser som säkerställer att ingen diskrimineras i samband med kyrkliga handlingar. I motionen sägs att ingen ska riskera att mötas av strukturer eller bemötande som kan uppfattas diskriminerande. Utskottet ställer sig helhjärtat bakom detta.

Motionsförslaget innebär att kyrkomötet i ett direkt beslut utan att det regleras i kyrkoordningen skulle uppdra till kyrkostyrelsen att utfärda bestämmelser med visst angivet syfte. I bakgrundsteckningen har redovisats att det finns bestämmelser i kyrkoordningen om hur kyrkomötet kan delegera till kyrkostyrelsen att på vissa områden utfärda närmare bestämmelser. I 10 kap. 2 § andra stycket sägs att kyrkostyrelsen får besluta närmare bestämmelser när detta särskilt är angivet i kyrkoordningen. Ett uppdrag till kyrkostyrelsen att utfärda närmare bestämmelser ska alltså ges i kyrkoordningen. Det kan sägas vara en reglering av konstitutionell art som kyrkomötet själv har ålagt sig att följa. Ett direkt uppdrag till kyrkostyrelsen vid sidan av kyrkoordningen och på det sätt som föreslås i motionen är alltså inte möjligt. Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motion 2015:20 ska avslås.

Villkor för prästvigning

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2015:88.

I motion 2015:88 föreslås dels ett borttagande av ”den samvetsklausul som idag finns för dem som inte vill viga samkönade par”, dels att kyrkostyrelsen ska få i uppdrag att göra vigselplikten till en del i antagningskriterierna till prästkandidat och vigning. Det har vid utskottets överläggningar framgått att det inte är fråga om en vigselplikt i allmänhet utan om en beredskap att viga par av samma kön.

Läronämnden konstaterar i sitt yttrande 2015:12y att 2009 års beslut om vigsel av par av samma kön innebar ett förtydligande av att kyrkan som helhet och inte den enskilda prästen även fortsättningsvis ansvarar för människors tillgång till de kyrkliga handlingarna. Läronämnden ser det därmed som sakligt oriktigt att tala om en ”samvetsklausul”. Utskottet delar detta synsätt och menar att den första att-satsen i motion 2015:88 mot den bakgrunden ska avslås.

Av bakgrundsteckningen framgår att kyrkostyrelsen i skrivelsen 2009:6 *Vigsel och äktenskap* gjorde en hänvisning till vad styrelsen tidigare hade anfört i skrivelsen 2005:9 *Samlevnadsfrågor*. Där fanns ett avsnitt om tjänstgöringsskyldighet vid välsignelse över par som ingått partnerskap. I det sammanhanget noterade kyrkostyrelsen att allmänna arbetsrättsliga principer innebär att en anställd i regel är skyldig att fullgöra de arbetsuppgifter han eller hon blir anvisad. Styrelsen såg det också som angeläget att varje präst själv fick möjlighet att avgöra om han eller hon ville medverka i en välsignelse över ingången partnerskap.

När beslutet fattades om vigsel av par av samma kön betonades att det inom Svenska kyrkan ryms olika åsikter när det gäller äktenskapet. Gudstjänstutskottet skrev följande i sitt av kyrkomötet godkända betänkande G 2009:2 ”Kyrkan har uppdraget att välkomna också par av samma kön till vigsel, men den enskilda prästen kan säga ja eller nej till att leda en sådan gudstjänst.”

Utskottet konstaterar att det i flera sammanhang betonades att Svenska kyrkan kan hårbärgera olika syn på äktenskapet och att detta också ska kunna få praktiska

konsekvenser för enskilda prästers handlingsutrymme. Utskottet ser det som ett avsteg från det som då sades om kyrkomötet nu skulle göra det till ett villkor för prästvigning att säga ja till att viga par av samma kön. Ett sådant beslut riskerar också att få påtagligt negativa konsekvenser för sammanhållning och samtalsklimat inom Svenska kyrkan.

Mot bakgrund av det som utskottet här har anfört föreslås att kyrkomötet avslår motion 2015:88.

Uppsala den 25 september 2015

På Tillsyns- och uppdragsutskottets vägnar

Britas Lennart Eriksson, ordförande

Gunnar Edqvist, sekreterare

Beslutande: Britas Lennart Eriksson, ordförande, Inger Wahlman, Roine Olsson, Margareta Carlenius, Lars Risberg, Britt-Marie Danestig, Hans-Olof Andrén, Emma Hedlundh, Mattias Rosenquist, Ingrid Borgström, Anna Ekström, Sten Elmberg, Lisbeth Göranson, Anders Novak och Claes Björndahl.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Catharina Erdtman, Johanna Andersson, Kent Karlsson, Erik Johansson, Helena Nordvall, Ingegerd Flock Andersson, Kerstin Rossipal, Anna-Lena Carlsson, Ann-Christin Alexius, Helena Elmqvist, Satu Rekola och Britta Broman.

Biskop Eva Brunne har deltagit i utskottets överläggningar.

Reservation

Vi anser att utskottet skulle beslutat föreslå kyrkomötet att med anledning av motion 2015:88 uppdra till kyrkostyrelsen att till kyrkomötet återkomma med ett förslag till ändring i kyrkoordningen som innebär att det blir ett villkor för prästvigning att ha förklarat sig beredd att förrätta vigsel av par av samma kön.

Anna Ekström, Lars Risberg, Inger Wahlman, Roine Olsson, Britt-Marie Danestig, Margareta Carlenius och Britas Lennart Eriksson

Särskild mening 1

Under utskottets överläggningar angående motionen 2015:88 framkom att frågan om ”vigselplikt” inte hade någon utgångspunkt i praktiska problem eller därpå följande pastorala problem. Tvärtom blev det tydligt att antalet präster som gärna förrättar dessa vigslar idag mer än väl möter den efterfrågan som finns. Vi menar att det är viktigt att detta faktum framgått av betänkandet och beklagar därför att dessa skrivningar ströks i sista stund. Man kan nu istället få intryck av att utskottet inte lyft de frågor som berör pastoral omsorg om vigselpar, utan enbart sökt värna de blivande präster som inte vill viga samkönade par.

Eftersom det alltså inte är ett praktiskt problem att det saknas vigselförrättare för samkönade par handlar de aktuella motionerna om att göra politiska markeringar mot meningsmotståndare, i strid mot uttalade löften från kyrkomötet 2009. Motionerna riskerar också att sprida en oriktig bild av att samkönade par möter motstånd och diskriminering i Svenska kyrkan.

Johanna Andersson och Erik Johansson

Jag instämmer i utskottets avslagsyttrande och vill poängtera vikten av att kyrkans ledning och organisation i stort respekterar den väjningsrätt som präster idag har, från att viga samkönade. Ett avsteg från denna princip och detta löfte som gavs i samband med införandet av samkönade äktenskap, vore högst negativt och anmärkningsvärt. Det skulle leda till stora praktiska svårigheter och en splittrad kyrka.

Frågan om synen på samkönade äktenskap får inte bli avgörande eller ett hinder för nyvigda präster, eller de som är i stånd att söka till prästutbildningen. Respekten för olika syn på äktenskapet måste slås fast. Det måste markeras.

Helena Elmqvist

Kyrkomötet
Läronämndens yttrande 2015:12y

Borttagande av samvetsklausul

Läronämndens yttrande över motion 2015:88

2009 års kyrkomöte beslöt att äktenskap kan ingås mellan två personer av samma kön. I Läronämndens behandling av skrivelse KsSkr 2009:6 framhålls att Svenska kyrkan även efter beslutet kan rymma olika uppfattningar i denna fråga (Ln 2009:12y).

Läronämnden konstaterar att 2009 års beslut innebar ett förtydligande av att kyrkan som helhet och inte den enskilda prästen även fortsättningsvis ansvarar för människors tillgång till de kyrkliga handlingarna. Därmed är det sakligt oriktigt att tala om en ”samvetsklausul”.

Uppsala den 21 augusti 2015

På Läronämndens vägnar

Antje Jackelén, ordförande

Christopher Meakin, sekreterare

Närvarande: Ärkebiskop Antje Jackelén, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Modéus, biskop Fredrik Modéus, biskop Per Eckerdal, biskop Esbjörn Hagberg, biskop Eva Nordung Byström, biskop Hans Stiglund, biskop Sven-Bernhard Fast, Göran Eidevall, Eva-Lotta Grantén, Margarethe Isberg, Karin Johannessson, Håkan Möller, Jesper Svartvik och Kristin Zeiler.